

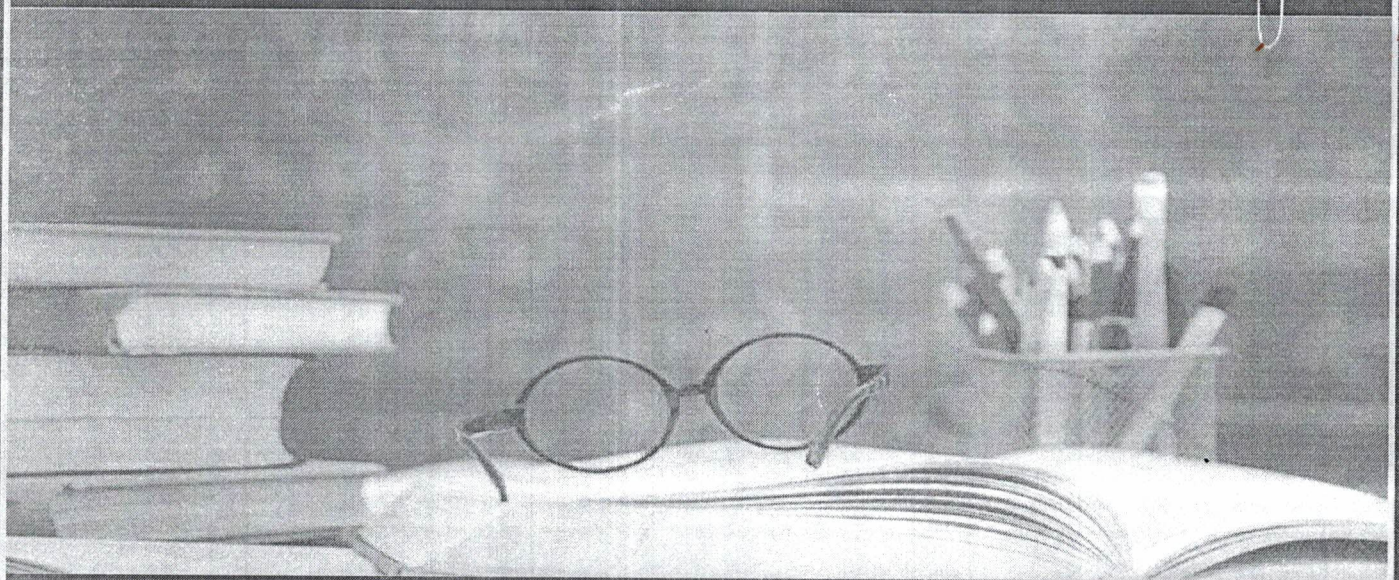
Cosmos Multidisciplinary Research E-Journal

Recognized **International Indexed & Peer Reviewed Journal**

ISSN 2456-1665

IMPACT FACTOR 4.94

VOLUME VI | ISSUE IV | APRIL 2021

Prof. Dr. Gajhans D.S.
Chief Editor

Dr. Tukaram Gajar
Executive Editor & Publisher

Cosmos Multidisciplinary Research E-Journal

Recognized International Indexed & Peer Reviewed Journal

ISSN 2456-1665

IMPACT FACTOR 4.94

VOLUME VI | ISSUE IV | APRIL 2021

Website: www.cmrj.in

Email: cosmosjalna@gmail.com

Prof. Dr. Gajhans D.S.

(Chief Editor)

Chairman, BoS in Geography,
Dr.B.A.M. University, Aurangabad.
Professor in Geography,
M.S.S. Ankushrao Tope College,
Jalna, MS, India.
Mb.08788119761

Dr. Tukaram Gajar

(Executive Editor & Publisher)

Asst. Professor in Geography,
Asst. Coordinator, IQAC,
M.S.S. Ankushrao Tope College,
Jalna, MS, India.
Mb. 07588089926

The opinions / views expressed in the research papers submitted by concerned authors are purely those of the respective authors only. Editorial board, Advisory Board, Review Committee or Publisher are not responsible for that. The respective authors are responsible for any infringement of copyright laws for the published content.

INDEX

Sr. No.	Title of article	Author / Researcher	Page No.
1	Linguistic Study of 'Okey', 'Yes ' and 'No'	Dr. Umesh B. Bansod	1-4
2	विद्गेन्स्टाइनच्या ट्रॅक्टेट्स ग्रंथाचे स्वरूप	प्रा.डॉ.सचिन खोकले	5-7
3	महात्मा जोतीराव फुले : कृषी क्षेत्रातील एक अभ्यास	डॉ पिपळपल्ले आर. आर. शातलवार रमाकांत शिवाजीराव	8-12
4	The Sincere Confession of Sin and Reward of Repentance as a Salvation Through Leo Tolstoy's 'The Remorseful Sinner'	Dr. Kamalakar Baburao Gaikwad	13-19
5	वर्तमान परिप्रेक्ष्य में संत तुकाराम के अभंगों की प्रासंगिकता	डॉ. शंकर रामभाऊ पजई	20-25
6	Entrepreneurs' Perception Towards Union Budget 2021 with respect to Satpur Industrial Area of Nashik District	Prof.Arvind Choudhari Dr. Pallavi Malpani- Yeolekar	26-32
7	"ऑनलाइन शिक्षण पद्धती आणि आजचा विद्यार्थी यांचा विश्लेषणात्मक अभ्यास"	डॉ. भाग्यश्री दिनेश पाटील	33-36
8	Women Empowerment in Different Service Sector in India	Dr. Renuka D. Badvane (Bhavsar)	37-40
9	देवनागरी लिपी मे अनुदित साहित्य	प्रा.डॉ.साळवकर उमाकांत सिताराम	41-44
10	A Study of Selected Traditional Games in India	Santosh Ganpatrao Adhe	45-48
11	यशवंतराव चव्हाण यांचे महाराष्ट्राच्या विकासात योगदान	बोर्डे श्रध्दा अशोकराव	49-51

विट्गेन्स्टाइनच्या ट्रॅक्टेट्स ग्रंथाचे स्वरूप

प्रा.डॉ.सचिन खोकले

तत्त्वज्ञान विभाग प्रमुख,
श्री संत जनाबाई शिक्षण संस्थेचे
कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय
गंगाखेड जि.परभणी

लुडविग विट्गेन्स्टाइन यांनी 'ट्रॅक्टेट्स लॉजिको-फिलॉसॉफिक्स' या ग्रंथाचे लिखान पहिल्या महायुद्धाच्या दरम्यान केलेले आहे. १९१८ साली या ग्रंथाचे लिखान पूर्ण झाले. असे असले तरी विट्गेन्स्टाइनच्या विचारांचे अभ्यासक के. सी. पाण्डेय यांच्या मते 'ट्रॅक्टेट्स' मधील अनेक विचार हे १९१३ किंवा त्यापूर्वीचे आहेत, असे मानता येते. त्यावेळेस विट्गेन्स्टाइनवर प्रेमिंग आणि शोपेनहॉवर यांचा प्रभाव होता. के.टी. फॅन असे म्हणतात की, "Wittgenstein's early philosophy is represented by the *Tractatus* which he completed before he was thirty years old"¹ असे असले तरी अथक प्रयत्न करूनही विट्गेन्स्टाइन यांना हा ग्रंथ प्रकाशित करता आला नाही. जर्मन भाषेत लिहिला गेलेला हा ग्रंथ बर्ट्रांड रसेल यांच्या प्रयत्नाने १९२१ साली 'Annalen der Naturphilosophie' (एन्नलेन डेर नेचूर फिलॉसॉफी) या जर्मन दार्शनिक पत्रिकेत 'Logisch-Philosophische Abhandlung' (लॉजिश्च-फिलॉसॉफिश्च एभान्डलुंग) या नावाने प्रकाशित झाला. सी.के. ऑगडेन आणि एफ.पी.रॅमसे यांनी या जर्मन ग्रंथाचा सर्वप्रथम इंग्रजी अनुवाद केला आणि 'Tractatus Logico-Philosophicus' या नावाने तो नोव्हेंबर १९२२ मध्ये विट्गेन्स्टाइन यांच्या सहमतीने प्रकाशित केला. या प्रथम आवृत्तीच्या संदर्भात विट्गेन्स्टाइन आणि रॅमसे यांनी काही सुधारण करून त्याची द्वितीय सुधारित आवृत्ती जून १९२३ मध्ये प्रकाशित केली. तसेच डी.एफ. पियर्स व बी. एफ. मैकगुनेस यांनी देखील 'ट्रॅक्टेट्स' चा इंग्रजी अनुवाद करून १९६१ मध्ये तो प्रकाशित केला. याचीच सुधारित व संशोधित आवृत्ती त्यांनी १९७४ मध्ये प्रकाशित केली. या संदर्भात ते म्हणतात, "The present translation was published in 1961, also with the German text. It has now been revised in the light of Wittgenstein's own suggestions and comments in his correspondence with C.K. Ogden about the first translation."²

'ट्रॅक्टेट्स लॉजिको-फिलॉसॉफिक्स' या ग्रंथाचा हिंदी अनुवाद राजस्थान हिंदी ग्रंथ अकादमी, जयपूर तर्फे डॉ. राजेन्द्रप्रसाद पाण्डेय यांनी १९७१ साली 'तर्क एवंदर्शन का विवेचन' या नावाने प्रकाशित केला. याचीच द्वितीय आवृत्ती १९९४ मध्ये प्रकाशित झाली.

‘ट्रॅक्टेट्स लॉजिको-फिलॉसॉफिकस’ हा ग्रंथ विट्गोन्स्टाइन यांनी सुत्रात्मक शैलीत लिहिला आहे. ही शैली ख्रिश्चनांचा पवित्र धर्मग्रंथ ‘बायबल’च्या शैली सारखी आहे. प्राचीन ग्रीक तत्वज्ञ हेरॅक्लायट्स किंवा आर्वाचीन जर्मन तत्वज्ञ फ्रेडरिक नीत्शे यांच्या लिखाणाची शैली देखील अशीच आहे. या ग्रंथामधल्या सूत्रांना विट्गोन्स्टाइन यांनी जे क्रमांक दिलेले आहेत ते दशांश पध्दतीचे आहेत. ते क्रमांक त्या-त्या सूत्रामधल्या विचाराचा टप्पा दर्शवितात. आरंभीच्या सूत्राचा आशय नंतरच्या सूत्रांत टप्प्या-टप्प्याने विशद करित वाढवीत नेलेला आहे. आरंभीच्या सूत्रातील विचारांचे स्पष्टीकरण करण्याचा प्रयत्न नंतरच्या सूत्रांत केलेला दिसून येतो. सूत्र १.१, १.२ हे सूत्र क्र. १ वर टिप्पणी आहेत. सूत्र २.१, २.२ हे सूत्र क्र. २ वर टिप्पणी असून त्यात सूत्र क्र. २ चे स्पष्टीकरण देण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. एवढेच नाही तर जे सूत्र टिप्पणी म्हणून देण्यात आलेले आहे, त्या टिप्पणीवर आणखी टिप्पणी म्हणूनही अनेक सूत्र देण्यात आलेले आहेत. जसे की, सूत्र १.११, १.१२ हे सूत्र क्र. १.१ वर टिप्पणी आहेत. के.सी. पाण्डेय यांच्या मते, “दशमलव प्रणाली का प्रयोग, प्रतिज्ञप्तियों को उनकी महत्ता के अनुसार, क्रमबद्ध करने के लिए किया गया है।”^३ अशा प्रकारे ‘ट्रॅक्टेट्स’मधील सूत्रांमध्ये चढत्या श्रेणीने विचारांची तपशीलवार अभिव्यक्ती केलेली आहे.

‘ट्रॅक्टेट्स’ या ग्रंथाची पध्दती सूत्रात्मक आहे. संपूर्ण ग्रंथ सात प्रमुख सूत्रांमध्ये विभाजित करण्यात आलेला आहे. या ग्रंथातील हे सात सूत्र म्हणजे सातशीर्षक आहेत. ‘ट्रॅक्टेट्स’मधील सात प्रमुख सूत्रे खालीलप्रमाणे आहेत.

1. The world is all that is the case.
(जग हीच संपूर्ण वस्तुस्थिती आहे.)
2. What is the case - a fact - is the existence of states of affairs.
(वस्तुस्थिती काय आहे? अणुपरिमाणी तथ्यांचे अस्तित्त्व आहे.)
3. A logical picture of facts is a thought.
(तथ्यांचे तार्किक चित्र म्हणजे विचार होय.)
4. A thought is a proposition with a sense.
(विचार म्हणजे एक सार्थ विधान असते.)
5. A proposition is a truth-function of elementary propositions.
(An elementary proposition is a truth-function of itself.)
[(विधान हे प्राथमिक विधानांचे सत्यता-फलन असते.)
(प्राथमिक विधान हे स्वतःचेच सत्यता-फलन असते.)]

6. The general form of a truth-function is [\bar{p} , \bar{q} , N (\bar{q})].

This is the general form of a proposition.

(सत्यता-फलनाचे सामान्यरूप [\bar{p} , \bar{q} , N (\bar{q})].असे असते. हे एका विधानाचे सामान्यरूप आहे.)

7. What we cannot speak about we must pass over in silence.

(ज्या विषयी काही सांगता येत नाही त्याविषयी मौन बाळगले पाहिजे.)

अशा प्रकारे केवळ सात प्रमुख सूत्रे आणि त्यांची काही उपसूत्रे आणि ८० पाने, एवढा आकाराने हा ग्रंथ लहान असला तरी तो आकलन करण्यास अतिशय दुर्बोध समजला जातो. 'ट्रॅक्टेट्स' मध्ये विद्गेन्स्टाइनचे मुख्य उद्दिष्ट हे तत्त्वज्ञानात्मक प्रश्न भाषेच्या योग्य आकलनाने आणि तिचे तर्कशास्त्र समजल्याने सुटू शकतात, हे दाखविण्याचे होते. ते स्पष्ट करण्यासाठी त्यांनी 'ट्रॅक्टेट्स'मध्ये भाषेचे स्वरूप आणि तिचा जगाशी असलेला संबंध ह्या गोष्टीचा प्रामुख्याने विचार केला. ह्या व्यतिरिक्त तर्कशास्त्राचे स्वरूप, तार्किक आकार, संभाव्यता, विगमन, कारणता, तत्त्वज्ञानाचे प्रयोजन, स्वयमेववाद (Solipsism), नीतिशास्त्राचे प्रश्न, धर्म, जीवन याही विषयासंबंधीचे विवेचन 'ट्रॅक्टेट्स'मध्ये आहे. या ग्रंथाचा उद्देश स्पष्ट करताना या ग्रंथाच्या प्रस्तावनेत विद्गेन्स्टाइन यांनी म्हटले आहे की, "The book deals with the problem of philosophy, and shows, I believe, that the reason why these problems are posed is that the logic of our language is misunderstood. The whole sense of the book might be summed up in the following words: what can be said at all can be said clearly, and what we cannot talk about we must pass over in silence." अर्थात, 'ज्याविषयी काही सांगता येत नाही त्याविषयी मौनच बाळगले पाहिजे' हेच सूत्र साधारणतः ग्रंथात मध्यवर्ती आहे. आणि what can be said व What cannot be said but shownया विषयीचे विवेचन हाच या ग्रंथाचा गाभा आहे.

संदर्भ:

- १) के. टी. फॅन, विद्गेन्स्टाइन्स कॉन्सेप्शन ऑफ फिलॉसॉफी, ऑक्सफर्ड बेसिल ब्लॅकवेल, १९६९, पृ. ३४
- २) लुडविग विद्गेन्स्टाइन, ट्रॅक्टेट्स लॉजिको-फिलॉसॉफिकस, अनुवाद: डी. एफ. पिअर्स अँड बी. एफ. मॅकगुनीज, रुटलेज अँड केगन पॉल, लंडन, १९७४, पृ. V
- ३) काली चरण पाण्डेय, विद्गेन्स्टाइन के दर्शन की रूपरेखा, न्यू भारतीय बुक कॉरपोरेशन, दिल्ली, २००५, पृ. ३६
- ४) लुडविग विद्गेन्स्टाइन, उपरोक्त, पृ. ०३